

שם היחידה: שורשים ומסורת - יחידת מבוא

רקע למורה על היחידה

רציונל

יחידה זו פותחת את לימודי שבילי מורשת ומזמינה את התלמידים לברר את משמעותם של המושגים 'שורשים' ו'מסורת'. היא יוצאת מנקודת הנחה שלשורשים ולמסורת יש חשיבות בעיצוב זהותם של היחיד, הקהילה והחברה, בהעמקת תחושת השייכות וביצירת רצף בין הדורות. הדילמות המוצגות ביחידה אינן מטילות ספק בעצם הצורך במסורת או בחשיבות שימורה, אלא עוסקות בדרכים הראויות לקיים אותה במציאות משתנה: מה חשוב לשמר, מה דורש פירוש או התאמה, כיצד מתמודדים עם ריבוי מסורות ומה מבקשים להעביר לדורות הבאים.

במהלך היחידה התלמידים ייחשפו לדילמות מתוך תוכנית הלימודים השנתית. באמצעות מיון, שיחה, כתיבה ובחירה הם יגבשו הבנה ראשונית של המושגים שורשים ומסורת ויזהו את הזיקה בינם לבין זהות, אמונה, מנהגים, סמלים, מחלוקת, שייכות ואחריות. בסיום היחידה יבחרו התלמידים ארבע עד שש דילמות שלדעתם חשוב לעסוק בהן. בחירתם תשמש את המורה בבניית תוכנית הלמידה השנתית, לצד נושאי החובה ושיקולים פדגוגיים ומערכתיים.

הערות למורה:

1. נקודת המוצא של היחידה

היחידה, כמו תוכנית שבילי מורשת כולה, אינה מיועדת רק לפתוח שאלות ביחס למסורת, אלא גם להדגיש את חשיבות העיסוק בה, שימורה והעברתה הלאה. הדילמות המוצגות בה אינן מטילות ספק בעצם הצורך בשורשים ובמסורת, אלא מזמינות בירור של הדרכים הראויות לשמרם במציאות חיינו, לפרשם, להתאימם למציאות משתנה ולהעבירם לדורות הבאים.

2. מרחב הבחירה בתוכנית

התוכנית מאפשרת למורה מרחב בחירה רחב ביחס לתכנים, לסדר הלמידה ולהיקף העיסוק בכל דילמה. המורה יכול לבחור אילו דילמות להציג לתלמידים, אילו יחידות ללמד, כמה חופש להעניק לתלמידים בבחירת הנושאים ואילו נושאים להגדיר כחובה. אפשר להציג את כלל הדילמות, לבחור מראש מתוכן או להוסיף דילמות המתאימות לכיתה, לקהילה ולבית הספר.

הבחירה שתתקיים בשיעור השלישי נועדה לספק למורה מידע על תחומי העניין והשאלות של התלמידים ולסייע בבניית תוכנית הלמידה השנתית. היא אינה מחליפה את שיקול דעתו המקצועי של המורה או את יחידות החובה בתוכנית.

שימו לב: בכל דילמה שתוצג קיים מתח יצירתי בין שני קטבים:

האוניברסלי אל מול הפרטיקולרי, חידוש מול שימור, אחדות מול ריבוי וייחודיות וכד'. המתח הזה הוא לב הדילמות. לא צריך לפתור אותו, צריך לחקור אותו.

השאלה המניעה

מה הופך סיפור, מנהג, חפץ, מקום או מחלוקת לחלק מן השורשים והמסורת שלנו?

מטרות היחידה

מטרות ייחודיות תלויות גיל

- התלמידים יתנסו בהבעת עמדה ראשונית, בהנמקה, בהקשבה לעמדות שונות ובבחינה מחודשת של עמדה.
- התלמידים יתנסו בבחירת דילמות שלדעתם חשוב לעסוק בהן במהלך השנה.

מטרות פדגוגיות

- להכיר באופן ראשוני את הסוגיות שבהן נעסוק במהלך השנה.
- לחזק תחושת שייכות וחיבור למורשת באמצעות בחירה אישית והבעת עמדה.

מטרות דיסציפלינריות:

- בירור משמעות המושגים 'שורשים' ו'מסורת' באמצעות דוגמאות ודילמות.
- היכרות ראשונית עם הסוגיות שבהן נעסוק במהלך השנה.

מטרות ערכיות:

- טיפוח יכולת להקשיב לעמדות שונות ולנהל שיח מכבד סביב סוגיות ערכיות.
- פיתוח אחריות אישית וחברתית דרך דיון במשמעויות הערכיות של סוגיות מן המורשת.

פתיחה: מסורת – מקבלים, מפרשים או יוצרים?

מטרות השיעור

תוכן	מיומנות	ערכים
העמקת ההבנה שמסורת היא תהליך המתקיים בין עבר, הווה ועתיד, ובחינת תפקידו של האדם ביחס למה שקיבל מדורות קודמים.	- בחינה מחדש של עמדה - הכללה והמשגה - בחירה והנמקה	חיבור אישי למסורת

מבנה השיעור

1 פתיחה (5 דקות)

מקורות ומשאבי הלימוד ראה "[ספריית תוכן ומקורות](#)"

דרכי הוראה	
המורה מציגה שני כרטיסים שעוררו מחלוקת (בשיעור הקודם) ושואלת: האם מישהו היה משנה כעת את המיקום של אחד מהם? מה עדיין חסר לנו כדי להכריע?	
מיומנויות	מוקדי לימוד
- שחזור ידע - בחינה מחודשת של עמדה - זיהוי מידע חסר	חזרה אל המיון שנעשה בשיעור הקודם
תוצר לשלב זה	
עמדה מחודשת בעל-פה	

2 גוף השיעור (25 דקות)

דרכי הוראה	
שלב א: הקבוצות מקבלות שלושה מקרים קצרים: משפחה ששינתה מאכל מסורתי בשל מעבר למדינה אחרת; קהילה המתפללת באותו בית כנסת, אך משנה את הניגונים; תלמידה המשתמשת בסמל משפחתי עתיק ביצירה דיגיטלית חדשה. בכל מקרה התלמידים נשאלים: מה נשמר? מה השתנה? האם זו עדיין אותה מסורת? שלב ב: בחלל הכיתה מסומן ציר. בקצה אחד: כדי לשמור על מסורת יש לקיים אותה כפי שהתקבלה. בקצה האחר: כדי שמסורת תמשיך להתקיים, לעיתים צריך לפרש אותה ולהתאים אותה למציאות משתנה. המורה מקריאה היגדים והתלמידים מתמקמים על הציר. לאחר כל היגד נשמעים נימוקים מאזורים שונים, ולתלמידים ניתנת אפשרות לשנות מקום בעקבות הדברים ששמעו. שלב ג: כל קבוצה משלימה: "מסורת היא דבר ש..." וכן: "מסורת מתקיימת כאשר..." ההגדרות מוצגות והמורה מסייעת לחבר ביניהן להגדרה כיתתית זמנית.	
מיומנויות	מוקדי לימוד
- איתור מידע, השוואה והסקת מסקנות - גיבוש עמדה והנמקה - תגובה לטיעון וגמישות מחשבתית - הכללה והמשגה - ניסוח הגדרה ושילוב בין רעיונות	- מסורת משפחתית, מסורת קהילתית ומסורת לאומית; המשכיות לצד שינוי. - היחסים בין קבלה, פרשנות, שינוי ויצירה. - גיבוש משמעות רחבה ודינמית של המושג 'מסורת'.
תוצר לשלב זה	
הגדרה כיתתית זמנית למושג "מסורת".	

סיכום השיעור (25 דקות)

3

דרכי הוראה	
כרטיס יציאה: "דבר אחד שקיבלתי מן העבר והייתי רוצה להעביר הלאה הוא... מפני ש..." אפשר לאפשר גם תשובה כללית כדי לא לחייב חשיפה משפחתית.	
מיומנויות	מוקדי לימוד
- חיבור אישי - בחירה והנמקה	מסורת כתהליך של העברה מדור לדור
תוצר לשלב זה	
כרטיס יציאה אישי	

ספריית תוכן, מקורות ומשאבי לימוד

ניסוח אפשרי להגדרה הכיתתית (אין צורך למסור אותו מראש, אך אפשר להיעזר בו בסיום):

מסורת היא מכלול של סיפורים, ערכים, מנהגים, סמלים, יצירות ורעיונות העוברים בין דורות. בכל דור בני האדם מקבלים אותם, מפרשים אותם, בוחרים מה לשמר ולעיתים גם משנים ויוצרים אותם מחדש.

סיפורי המקרה:

מקרה 1: אותו מאכל, טעם קצת אחר

במשפחת כהן נהגו במשך שנים להכין בכל ערב ראש השנה תבשיל מיוחד שסבתא עליזה למדה להכין מאמה. כשהמשפחה עברה לגור במדינה אחרת, הם גילו שכמה מחומרי הגלם שבהם השתמשו בארץ אינם זמינים במקום החדש. בתחילה ניסו להביא אותם במיוחד, אבל בהמשך החליטו להחליף חלק מהם במרכיבים מקומיים. עם השנים השתנה מעט גם אופן ההכנה, והילדים הוסיפו לתבשיל טעמים שהם אוהבים. למרות השינויים, בכל ערב ראש השנה המשפחה עדיין מתכנסת, מכינה יחד את התבשיל וקוראת לו בשמו המקורי.

מה נשמר? מה השתנה? האם זו עדיין אותה מסורת? מה צריך להישמר כדי שנוכל לומר שמסורת ממשיכה להתקיים?

מקרה 2: אותן תפילות, ניגונים חדשים

בבית הכנסת "אור שלום" מתפללות יחד כבר שנים משפחות ותיקות וחדשות. נוסח התפילה כמעט לא השתנה, וגם ספרי התפילה והמנהגים המרכזיים נשארו כפי שהיו. בשנים האחרונות הצטרפו לקהילה משפחות שהביאו איתן ניגונים ממסורות אחרות. בהתחלה שרו אותם רק מדי פעם בפעם, אבל בהדרגה חלק מהניגונים החדשים הפכו לחלק קבוע מהתפילה. יש בקהילה מי שאומרים שהניגונים החדשים מכניסים חיים לתפילה ומאפשרים גם למצטרפים החדשים להרגיש בבית. אחרים מתגעגעים לניגונים הישנים וחוששים שמשהו מהמסורת של הקהילה הולך לאיבוד.

מה נשמר? מה השתנה? האם זו עדיין אותה מסורת? האם שינוי באופן שבו מקיימים מסורת משנה גם את המסורת עצמה?

מקרה 3: הסמל של סבתא הופך לדיגיטלי

נועה מצאה בבית סבתא תליון ישן שעבר במשפחה במשך כמה דורות. על התליון חרוט סמל קטן שהיה מזוהה עם משפחתה. במסגרת משימת אומנות בבית הספר החליטה נועה להשתמש בסמל ביצירה דיגיטלית. היא צילמה אותו, שינתה את הצבעים, שילבה בו צורות חדשות והפכה אותו לחלק מאיור דיגיטלי שמייצג את המשפחה שלה היום. סבתא התרגשה מכך שהסמל המשפחתי מופיע ביצירה החדשה, אבל אחד מבני המשפחה אמר: "זה כבר בכלל לא נראה כמו הסמל שלנו".

מה נשמר? מה השתנה? האם הסמל החדש ממשיך את המסורת המשפחתית או יוצר משהו אחר? האם מסורת יכולה להשתנות כדי להמשיך להיות משמעותית?

היגדים לציר העמדות

לאחר כל היגד התלמידים מתמקמים על הציר שבין שתי העמדות, מנמקים את מקומם ורשאים לשנות אותו בעקבות הדיון.

1. אם משנים את הדרך שבה מקיימים מנהג, הוא כבר אינו אותו מנהג.
 2. לפעמים דווקא התאמת מנהג למציאות חדשה מאפשרת לשמור עליו.
 3. חשוב יותר לשמור על המשמעות של המסורת מאשר על הדרך המדויקת שבה נהגו לקיים אותה בעבר.
 4. מסורת שאינה משתנה עלולה לאבד את מקומה בחייהם של בני הדור הצעיר.
 5. לאדם יש זכות לבחור אילו חלקים מן המסורת הוא רוצה לקיים.
 6. אפשר להשתייך למסורת גם בלי לקיים את כל מנהגיה.
 7. אפשר לקיים מסורת גם בלי להאמין בכל האמונות הקשורות בה.
 8. כאשר כל אדם מתאים את המסורת לדרכו, עלול להיעלם הדבר המשותף שמחבר בין בני הקהילה.
 9. דור שקיבל מסורת מקודמיו נושא באחריות להעביר אותה לדור הבא.
 10. פירוש חדש למסורת יכול להעמיק אותה ולא רק לשנות אותה.
- בשל מגבלת הזמן מומלץ לבחור חמישה או שישה היגדים. כדאי לבחור היגדים המייצגים היבטים שונים של הסוגיה: שימור והתאמה, בחירה אישית, שייכות, אמונה ואחריות להעברת המסורת הלאה.